

ԻՐԱՎԱԼԵԶՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՄԻՋԳԻՏԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ABSTRACT LEGAL LINGUISTICS AS AN INTERDISCIPLINARY SCIENCE

In the field of jurisprudence it can be seen that a social order for the study of linguistic rights has been formed in the society. Despite the fact that laws are being created for many centuries, there are still no strict rules for language use. On the one hand, this is the problem of linguists. On the other hand, the viewpoint of lawyers can be more useful than simple language studies, to isolate and simplify the peculiarities of legal texts.

Thus, there is a need to create a new interdisciplinary science, a legal linguistics that will allow solving any problem in the linguistic dimension.

Key words: *The correlation of law and language, Legal language, Legal linguistics.*

РЕЗЮМЕ ЮРИСЛИНГВИСТИКА КАК МЕЖДИСЦИПЛИНАРНАЯ НАУКА

В области юриспруденции видно, что в обществе сформировался социальный заказ на изучение языковых прав. Несмотря на то, что законы создавались на протяжении многих веков, до сих пор нет строгих правил использования языка. С одной стороны, это проблема лингвистов. С другой стороны, точка зрения юристов может быть более полезной, чем простое изучение языка, и позволит изолировать и упростить особенности юридических текстов. Таким образом, существует необходимость создания новой междисциплинарной науки, юрислингвистики, которая позволит решить любую проблему. в лингвистическом измерении.

Ключевые слова: *соотношение права и языка, юридический язык, юрислингвистика.*

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Իրավագիտության ոլորտում կարելի է նկատել, որ հասարակության մեջ ձևավորվել է լեզվական իրավունքի ուսումնասիրման «սոցիալական պատվեր»: Չնայած այն բանին, որ դարերի ընթացքում շատ օրենքներ են ստեղծվում, բայց դեռևս գոյություն չունեն լեզվի կիրառման խիստ կանոններ: Մի կողմից, սա լեզվաբանների խնդիրն է. Իրավաբանական տեքստերի լեզուների առանձնահատկությունները մեկուսացնել և պարզեցնել, մյուս կողմից, իրավաբանների տեսակետը կարող է ավելի օգտակար լինել, քան պարզ լեզվական ուսումնասիրությունները:

Այդպիսով, անհրաժեշտություն է առաջանում նոր միջգիտակարգային գիտության՝ իրավալեզվաբանության ստեղծման, որը հնարավորություն կտա լուծելու ցանկացած խնդիր լեզվաիրավաբանական հարթությունում:

***Բանալի բառեր՝** իրավունք-լեզու փոխհարաբերություն, իրավաբանական լեզու, իրավալեզվաբանություն:*

Ժամանակակից գիտություններին բնորոշ են միջգիտակարգային կապերը, որոնք արդյունավետ են և հարստացնում են փոխկապակցված գիտությունները: Ինչպես նշում են հոգելեզվաբանները. «սահմանային գիտակարգերի ստեղծումը, որոնք միևնույն երևույթը դիտարկում են տարբեր տեսանկյուններից, ամեննին չի նշանակում նոր հարացույցի անհրաժեշտություն, ընդհակառակը, առկա օբյեկտը խորապես ուսումնասիրվում է երկու գիտությունների տեսանկյունից, և ի հայտ են գալիս այդ նույն օբյեկտի ոչ հայտնի առանձնահատկությունները (Пищальникова 2005:65):

Իրավական փաստաթղթերի լեզուն հաճախ անկատար է. Մի կողմից, ունի խիստ պաշտոնական կառուցվածք, մյուս կողմից՝ իրավաբանի «չոր լեզուն» միշտ չէ, որ համապատասխանում է արդիականության պահանջներին: Ներկայումս, գիտելիքի այնպիսի ոլորտները, ինչպիսիք են իրավալեզվաբանությունը և լեզվաիրավաբանությունը, ակտիվորեն զարգանում են, քանի որ լեզվի գրագիտության, իրավական ակտերի ճշգրտության և հուսալիության հարցն այսօր ավելի հրատապ

է: Իրավաբանական և լեզվական ուսումնասիրությունների առարկան լեզվական և իրավունքի փոխհարաբերությունն է՝ լեզու-իրավունքի հարաբերակցությունը ուսումնասիրում է լեզվաիրավաբանությունը, իրավունք-լեզու փոխհարաբերությունը՝ իրավալեզվաբանությունը: Լեզվի իրավական կողմը այն «բնական» արտահայտություններն են, որոնք «ինքնըստինքյան» պարունակում են օրենքի տարրեր, որոնցից յուրաքանչյուրի մեջ կարելի է գտնել իրավականացման պոտենցյալներ: Խոսելով բնական լեզվի իրավականացված դրսևորումների մասին՝ մենք, առաջին հերթին, խոսում ենք լեզվական նորմերի մասին (Голев 2000:8-39):

Այս պարագայում մեծ նշանակություն ունի օրենքի որոշակի հողվածների վերլուծության միջոցով իրավաբանական անձանց իրավական լեզվի և դրա կիրառման փոխհարաբերությունները: Մա հենց այն է, ինչ խոսում է նոր մասնագիտացված հայեցակարգի ձևավորման անհրաժեշտության մասին:

Իրավագիտության ոլորտը ներառում է օրենքի տեքստում տեղ գտած բնական լեզվով օրենքները, շատ առումներով նրանք որոշում են ինչպես դրա ստեղծումը, այնպես էլ կիրառումը իրավական պրակտիկայում:

Լեզվաբանության տեսանկյունից առաջինը կարելի է դիտարկել լեզվի իրավական կողմը, այս առումով իրավական ուսումնասիրության առարկան լեզուների իրավականացմանն ու լեզվի վերաբերյալ մարդկանց փոխհարաբերություններին հանգեցնող գործընթացներն են. երկրորդը՝ իրավական լեզվի մետալեզվաբանական կողմն է, նրա ստուգաբանական հիմքը իրավական լեզուն է: Առաջին ուղղությամբ լեզուն, լեզվակիրները իրավունքի օբյեկտն ու սուբյեկտն են, երկրորդը՝ լեզուն ներկայացված է որպես մի միջոց, որը մի կողմից, ստեղծում և բացատրում է օրենքը (իրավական ոլորտում բնական լեզվով օրինաստեղծ և մեկնաբանական գործառույթներ) և մյուս կողմից, օրենքի կիրառում, որտեղ լեզուն փորձագիտության առարկա (կամ միջոց) է (լեզվի իմացության գործնական գիտելիքների լեզվափորձագիտական

գործառույթը և լեզվի տեսական գիտելիքը, որը պահանջում է հղում հատուկ լեզվական իրավասությանը):

Ե՛վ իրավաբանները, և՛ լեզվաբանները, ուսումնասիրում են օրենքի և լեզվի միջև հարաբերությունները համեմատաբար երկար ժամանակ, և չնայած այն հանգամանքին, որ հին Հռոմում (որտեղ իրավագիտությունը որպես գիտություն սկզբնապես ծնվեց) «իրավաբանական լեզու» հասկացությունը գոյություն չուներ, այնուամենայնիվ, այժմ էլ հայտնի իրավաբանները արտահայտում են այն գաղափարը, որ իրավական տեքստը պետք է պարզ, մատչելի և ճշգրիտ լինի իր բովանդակության մեջ և միևնույն ժամանակ հասկանալի լինի «սովորական» քաղաքացու և արհեստավարժ փաստաբանի համար: Այդ իսկ պատճառով, անհիշելի ժամանակներից սկսած, օրենսդրության մշակույթը ենթադրում է օրենքի տեքստի համահունչ ներկայացում. նրա խիստ պահպանված մասնագիտական ոճը և լեզուն:

Իրավաբանական լեզվաբանությունը կամ իրավալեզվաբանությունը լեզվաբանության մեջ նոր, առավել քիչ ուսումնասիրված երևույթ է, չնայած այն հանգամանքին, որ իրավունքի և լեզվի ուսումնասիրությամբ զբաղվում են և՛ իրավաբանները, և՛ լեզվաբանները: Այն ընկած է լեզվաբանության և իրավաբանության միջև և կրում է միջգիտակարգային բնույթ: Իրավալեզվաբանության առաջացման անհրաժեշտությունը ծագում է լեզվական նորմի և իրավական նորմի հարաբերակցությունից և այն իրադրություններից, որտեղ այս երկու նորմերը հարաբերվում են: Եթե լեզվի և իրավունքի նորմերը վերացական բնույթ են կրում, ապա իրադրությունն ավելի հստակ է:

Որպես իրավագիտության մասնաճյուղ, դա լեզվաբանության համեմատաբար նոր ոլորտ է, որը մշակվում է իրավաբանների և լեզվաբանների աշխատանքի շնորհիվ, որոնք աշխատում են միասին, և գտնվում են լեզվի և իրավունքի հանգույցում:

Ներպետական իրավունքի դաշտում, նորմատիվ իրավական ակտերի (օրենքների) լեզվի և ոճի առաջին հիմնարար ուսումնասիրությունները հիմնականում իրականացվել են 1990-ականներին: Այդ ժա-

մանակ գիտնականները հիմնականում ուսումնասիրում էին նորմեր գրելու համար օգտագործվող լեզվի գործառական ոճը: Միննույն ժամանակ, հետազոտողները նպատակ են դրել ձևավորել ընդհանուր կանոնների մշակման այնպիսի ձև, որ դրա կիրառման մեջ որևէ վեճ չառաջանա:

Ներկայումս իրավալեզվաբանությունը կոչված է լուծելու ցանկացած խնդիր լեզվաիրավական հարթության մեջ, ինչպես օրինակ՝

1) Լեզվական կոնֆլիկտների իրավական կարգավորման սկզբունքները:

2) Իրավաբանական լեզվի մշակումը (օրենքի լեզուն), որը կարող է ծառայել հատուկ իրավական հաղորդակցությանը և ամենօրյա հաղորդակցությանը:

3) Օրենքների և այլ իրավական ակտերի տեքստերի մշակման վերաբերյալ առաջարկությունների ստեղծումը:

4) Իրավաբանական գործունեության տերմինաբանական, թարգմանչական և բառապաշարային աջակցությունը:

5) Պետական լեզվի և լեզվի քաղաքականության իրավական լեզվական ասպեկտների ուսումնասիրությունը և գործնական զարգացումը:

6) Բնակչության լեզվաիրավական իրազեկությունը:

7) Իրավաբանների լեզվական կրթությունը:

8) Լեզվաիրավական գիտակցության ուսումնասիրությունը:

9) Իրավական փաստաթղթերի լեզվական փորձաքննություն:

10) Իրավաբանական թարգմանության բնագավառում տեսական և գործնական հետազոտություններ:

Սա իրավալեզվաբանության գլխավոր, բայց ոչ ամբողջական խնդիրներն են, չնայած, նույնիսկ այս ցուցակը բավական է հասկանալու համար, որ այս գիտության ծավալը բավականին լայն է և այսօր նրա նշանակությունն արդարացիորեն մեծ է: Օրենքի տրամաբանությունը, ոճը և լեզուն՝ օրենսդրական տեխնիկայի տարրերը, որոնց գործառույթային նպատակն է ապահովել օրենսդրությամբ սահմանված իրավա-

կան ակտերի, իրավունքի սուբյեկտների կողմից օրենքի գերակայության պահանջների ճիշտ ընկալումը (Чухвичев 2005:140-142):

Դժվար է չափազանցել օրենքի ձևավորման համար ոճի և լեզվի կարևորությունը, քանի որ դժվար է անվանել սոցիալական պրակտիկայի որևէ այլ ոլորտ, որտեղ սխալ ձևակերպված արտահայտություն, մտքի և դրա տեքստային արտահայտության միջև բացը, սխալ կամ ոչ պատշաճ օգտագործված խոսքը կարող է հանգեցնել այնպիսի ծանր հետևանքների, որքան օրենսդրությունը: Օրենքի տրամաբանության խախտումը, դրա ձևակերպումների անճշտությունները, օգտագործված տերմինների անորոշությունը բազմաթիվ հարցներ են առաջացնում, հանգեցնում են լրացումների, մեկնաբանությունների և բացատրությունների, հանգեցնում են ժամանակի, ջանքերի և էներգիայի անարդյունավետ վատնելուն և միևնույն ժամանակ թույլ են տալիս խեղաթյուրել օրենքի իմաստը և սխալ կիրառել: Ահա թե ինչու ինչքան ավելի կատարյալ է օրենքի տեքստը, այնքան քիչ է դրա կիրառման դժվարությունները: Այսպիսով, ոճը և լեզուն ծառայում են որպես օրինաստեղծ հիմք:

Այնուամենայնիվ, չպետք է մոռանալ, որ օրինագծի մշակումը պահանջում է օրենսդիրի որոշակի անձնական հատկանիշներ. մտքի հստակություն, վերլուծական միտում, լեզվական իմացություն, թղթի վրա մտքեր արտահայտելու ունակություն վիճարկելու և պաշտպանելու դիրքորոշում, ստեղծագործական երևակայություն և ողջախոհություն, պրագմատիզմ և օբյեկտիվություն: Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների օգտագործումը թույլ է տալիս օրենսդիրին ռացիոնալացնել տերմինաբանության ընտրությունը և իրականացնել պայմանների միավորում, սակայն մշակողների ինտուիցիան և ստեղծագործական ջանքերը կարող են մեծ դեր խաղալ օրինագծում:

Անհիշելի ժամանակներից խոսքի և օրենքի հարաբերակցության հարցերը անհանգստացրել են փաստաբաններին: Հնագույն ժամանակներից սկսած՝ դատական գործընթացներում կարևորություն էր տրվում երդում տալը որպես ասվածի հավաստիացմանը, ինչպես նաև

վկաների կողմից տրված ցուցմունքը: Դրա օրինակն է 18-րդ դարում հրապարակված Համաուրապիի օրենքները (մ.թ.ա. 18-րդ դ.) և Մանուի հին հնդկական օրենքները, որոնք թվագրվում են մ.թ.ա. կամ մ.թ. 2-րդ դար: Վերջինիս հողվածներից մեկում ասվում է. «Մենք պետք է խոսենք ճշմարտությունը, հաճելի խոսենք, չպետք է խոսենք սոսաճ ճշմարտության մասին, չպետք է խոսենք հաճելի ստի մասին, սա է հավերժական սհարման»: Մոկրատը և Պլատոնը, օրենքի խոսքում, տեսնում էին իրենց նախնիների իմաստնության և գիտելիքների փոխանցումը: Չնայած դատական վարույթի և օրենսդրության զարգացմանը, լեզուների և իրավունքի փոխհարաբերությունների խնդիրները համակարգված և համակողմանիորեն ուսումնասիրվել են գիտնականների կողմից միայն 20-րդ դարի վերջին:

Իրավաբանական և լեզվական ուսումնասիրությունների ընդհանուր առմամբ ընդունված առարկան լեզվական և իրավունքի փոխհարաբերությունն է՝ լեզու-իրավունքի հարաբերակցությունը ուսումնասիրում է լեզվաիրավաբանությունը, իրավունք-լեզու փոխհարաբերությունը՝ իրավալեզվաբանությունը:

Իրավալեզվաբանության խնդիրն է լեզվական հետազոտություն կատարել՝ պատրաստվող օրենսդրական ակտերը, իրավական փաստաթղթերն ու նյութերը՝ հաշվի առնելով լեզվի որոշակի առանձնահատկությունները և պահանջները: Այսպիսով, որպես լեզվաբանության մի մաս, այն ուսումնասիրում է առաջարկվող իրավական նյութերի համապատասխանությունը հնչյունաբանության, բառագիտության, ձևաբանության, շարահյուսության, խոսքի մշակույթի, հոբետորության տեսանկյունից, գործող օրենքի պահանջներին համապատասխան՝ իրավագիտության և պետական լեզուների օրենքների շրջանակներում: Իրավաբանական մեկնաբանության անհրաժեշտությունը նրանում է, որ հաճախ նորմերի լեզուն և այս կամ այն իրավիճակի (միջադեպ) լեզուն տարբերվում են: Նորմերի և իրավունքի լեզուները ընդհանուր են և վերացական բնույթ են կրում, իսկ իրավիճակը, ընդհակառակը, միշտ էլ կոնկրետ և անհատական է: Օրենքի որոշ նորմերի կապը ուրիշների

հետ, մի նորմայից մյուսի հղումների առկայությունը, անշուշտ, օրենսդրության իրավական տեխնիկայի թերությունն է, սակայն դրանք եղել են, կան և կլինեն: Ահա թե ինչու ավելի ու ավելի մեծ նշանակություն ունի նորմերի գրագետ և բազմակողմանի մեկնաբանումը:

Իրավալեզվաբանությունը, որպես միջգիտակարգային գիտություն, նպաստում է տեքստի ուղղակի իմացությանը և ապահովում է ուսումնասիրություն, օրենքի բովանդակության խորացում, տեղեկատվության ստացում, որն արտացոլում է դրանց իմաստը: Իրավալեզվաբանության շնորհիվ, օրենքի նորմերի իմաստը հասկանալի է մի քանի «շերտերի» միջոցով, լեզվի իմացություն, իրավունքի նորմի համակարգված կապի իմացություն, դրանց ծագման և գործունեության մասին իմացություն: Այսպիսի գիտելիքները համապատասխանում են մեկնաբանման եղանակներին՝ լեզվական, համակարգային, պատմական և գործառույթային: Բացի այդ, այն օգտագործում է իրավական նորմի բովանդակությունը. այս նյութը գործածելով տրամաբանական մեթոդների միջոցով՝ թույլ է տալիս հասկանալ և ընդլայնել նորմերի բովանդակությունը: Մա տրամաբանորեն վերլուծության մեթոդ է, որտեղ թարգմանիչը հիմնականում առնչվում է տերմինների բառաիմաստաբանական առանձնահատկություններին:

Իրավալեզվաբանության հիմնական խնդիրներից մեկը իրավական տերմինների մեկնաբանումն է, որոշակի մասնագիտական բառերի օգտագործման առանձնահատկությունները տարբեր իրավական պայմաններում ուսումնասիրելը: Լեզվաբանական մեկնաբանությունը ոչ միայն օբյեկտիվ գործընթաց է, քանի որ գիտելիքի առարկան միշտ էլ անկախ է գիտելիքի սուբյեկտից, այլև սուբյեկտիվ գործընթաց, քանի որ իրականացվում է կոնկրետ առարկայի միջոցով, և դրա արդյունքը արտահայտվում է սուբյեկտիվ մտածելակերպի ձևով: Իրականում տեսականորեն և գործնականում կան իրավալեզվաբանական երկու մոտեցումներ՝ ստատիկ և դինամիկ: Ստատիկ մոտեցմամբ, իրավունքի կայունությունն ու հստակությունը համարվում են իրավական գործունեության հիմնական արժեք: Շեշտը դնելով դրա վրա՝ հետազոտողը պետք է

հաստատի այն նշանակությունը, որ օրենսդիրը տվել է նրան: Դինամիկ մոտեցմամբ, հետազոտողը փորձում է ճշգրիտ ուսումնասիրել պայմանների իմաստը, բովանդակությունը և իմաստաբանությունը: Հետևաբար, իրավալեզվաբանական վերլուծության ժամանակ, կարելի է նկատել ստատիկ մոտեցումից դեպի դինամիկ մոտեցման շարժը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. **Голев Н.Д.** (2000), Юридизация естественного языка как лингвистическая проблема // Юрислингвистика-2. – Барнаул, – С. 8–39.
2. **Губаева Т.В.** (2014), Язык и право. Искусство владения словом в профессиональной юридической деятельности. – М. Изд-во: «Норма Инфа-М». – 2014. – 176 с
3. **Пищальникова В.А.** (2005), История и теория психолингвистики. Ч. 1. М., 2005
4. **Ушаков А.А.** (2005), О понятии юридической техники и ее основных проблемах // Уч. зап. Пермского гос. ун-та. Юридические науки. Т. 19. Вып. 5. Пермь, 1961. – С. 77.
5. **Чухвичев, Д. В.** (2005), Логика, стиль и язык закона // Право и политика. - 2005. - № 2. - С. 140-142
6. **Щерба Л.В.** (2004), Языковая система и речевая деятельность. - Изд. 2-е, стереотипное. М.: Едиториал УРСС. – 2004. - 432 с.

Վարապետյան Մ. – դասախոս, ԵՊՀ եվրոպական լեզուների և հաղորդակցության ֆակուլտետ, անգլերենի թիվ 1 ամբիոն
e-mail: mariamkarapetyan@ysu.am

Ներկայացվել է խմբագրություն՝ 15.04.19, տրվել է գրախոսության՝ 16.04.19-23.04.19, երաշխավորվել է ԵՊՀ եվրոպական լեզուների և հաղորդակցության ֆակուլտետի անգլերենի թիվ 1 ամբիոնի կողմից, ընդունվել է տպագրության՝ 03.05.19